

Роман Волошин

Тернопільського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗЕРНОВОГО РИНКУ

Функціонування будь-якого ринку, в тому числі й зернового, забезпечується шляхом встановлення тісних взаємозв'язків, норм та правил за якими здійснюється взаємодія між суб'єктами ринку, а також між суб'єктами та об'єктом. Ці зв'язки, норми та правила формують специфічне середовище – своєрідну сферу обміну. Середовище існування ринку (ринкове середовище) має складну будову і є свого роду системою, яка формує органічну цілісну сукупність таких взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підсистем як:

– підсистема забезпечення та підтримки – яка встановлює правила, норми та обмеження для суб'єктів ринку і включає в себе законодавчо-регулююче та документально-договірне забезпечення, а також сукупність установ, які здійснюють координуючу, регулюючу та стабілізуючу функції;

– обслуговуюча підсистема – яка формує інфраструктуру ринку з метою сприяння ефективному обігу товарів;

– конкурентне середовище – підсистеми, в межах якої взаємодіють покупці та продавці з приводу обміну товарами, визначається тип взаємовідносин, співвідношення попиту і пропозиції, а також сила впливу одних ринкових суб'єктів на інших.

Основу підсистеми забезпечення та підтримки формує Законодавчо-регулююче забезпечення зернового ринку формує Конституція України, Закони та законодавчі акти, Укази Президента, Постанови Кабінету міністрів України, а також інструкції, положення та інші документи центральних та місцевих органів влади. Проте, основним нормативно-регулюючим документом для зернового ринку є Закон України „Про зерно та ринок зерна в Україні” від 4 липня 2002 року, який визначає державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектора економіки агропромислового комплексу України. Окрім цього, значний вплив на зерновий ринок має й Закон України „Про державну підтримку сільського господарства України”, який визначає основні форми та способи підтримки сільгоспвиробників з боку держави. Відповідно до даного закону, основні функції щодо регулювання зернового ринку покладені на Аграрний фонд через проведення цінової політики в основних сферах агропромислового комплексу; виконання від імені держави функції кредитора на період дії режиму заставних закупівель окремих об'єктів державного цінового регулювання; формування державного продовольчого резерву об'єктів

державного цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій.

Обслуговуючу підсистему зернового ринку формують організації та установи, які вступають у взаємовідносини із іншими суб'єктами зернового ринку не з приводу-купівлі продажу зерна, а з приводу надання послуг щодо його продажу чи обігу. Загалом, вони утворюють 6 підсистем, що забезпечують наступні функції: державно-регулятивну, науково-дослідну, організаційно-технічну, фінансово-кредитну, сервісну та інформаційно-консультаційну.

Основою зернового ринку є конкурентне середовище. З точки зору п'ятифакторної моделі М.Портера зерновий ринок характеризується наступними особливостями:

- досить низький рівень „вхідного бар'єра” в галузь, чому сприяє наявність значної кількості необроблюваних земель, а також відносна дешевизна робочої сили;

- високий рівень сили впливу покупців на ринку, що визначається виключною важливістю продукції для кінцевого споживача, нееластичністю попиту, високим рівнем поінформованості покупця про товар і стан середовища, майже відсутня плата за перехід покупця до іншого продавця; висока ступінь організації покупців, які є, переважно, переробними, сервісними та посередницькими підприємствами, а також наявністю, в окремих сферах, так званої монополії покупців;

- низький рівень сили впливу продавців, що обумовлено подрібненням виробників; одноманітністю товарів; відсутністю плати за перехід до інших продавців; відносно низькою якістю продукції тощо;

- слабким впливом товарів-замінників, оскільки суттєвої альтернативи зерновим в структурі продовольчого та фуражного балансу на сьогодні не існує;

- особливі умови співробітництва із постачальниками, обумовленими ціновим диспаритетом, браком оборотного капіталу в агровиробників тощо.

Відповідно до окресленого, можна стверджувати, що зерновий ринок в Україні має олігопсонічну будову, за якої заготівельні і переробні підприємства мають можливість здійснювати в своїх інтересах цінову політику, домагатися вигідних для себе інших умов закупівлі сільськогосподарської продукції, вони зовсім не несуть або несуть незначні витрати при заміні одних продавців на інших. Олігопсонічні прояви на зерновому ринку призводять до спотворення ціни ринкової рівноваги в бік її зниження, що негативно відображається на доходах сільськогосподарських товаровиробників.

Зважаючи на олігопсонічну характеристику зернового ринку, особливе значення для нього набуває антимонопольна та антитрестова діяльність, яка забезпечується конкурентним законодавством України. Конкурентне

законодавство діє в двох основних площинах – сприяння розвитку конкуренції та її захисту від монопольних утворень.

Основою ж конкурентного середовища і ринку взагалі є так званий ринковий механізм – сукупність чинників, взаємозалежностей та взаємозв'язків, які визначають суть, особливості, характеристики та функції ринку. До основних функцій ринку відносять: регулюючу функцію; стимулюючу функцію; розподільчу функцію; функцію санації; алокаційну функцію (яка забезпечує виробництво оптимальної комбінації товарів та послуг за допомогою найефективнішої комбінації ресурсів); інформативну функцію; функцію інтеграції.

Здійснення перелічених функцій досягається за допомогою механізму ринкової взаємодії, який включає в себе вплив попиту, ціни та пропозиції, а також конкуренцію. Згадані елементи ринку є одночасно його інструментами і можуть характеризувати тип ринку і ситуацію на ньому в певний момент. Взаємодія даних чинників здійснюється відповідно до ринкових законів, зокрема:

– законів попиту і пропозиції – за інших рівних умов, коли ціна на товар зростає, обсяг попиту на товар зменшується, і збільшується обсяг пропозиції товару;

– закону спадної продуктивності (спадної віддачі) – при залученні до виробництва додаткових факторів, віддача від кожного наступного залученого фактора буде зменшуватися до того часу, поки на якомусь етапі не досягне нуля;

– закону Сея – згідно з яким продавець товару чи послуги отримує за їх реалізацію гроші, купує за них інші товари або послуги, тому пропозиція породжує власний попит і в господарстві вони автоматично врівноважуються.

На основі згаданих законів виникають своєрідні економічні ефекти, які допомагають пояснити як закони, що їх спричиняють, так і в цілому механізм дії ринку чи окремих його елементів. До таких ефектів належать:

– ефект доходу – зниження ціни товару дає можливість споживачу розширити обсяг попиту;

– ефект заміщення – споживач замінюватиме відносно дорожчий товар, купуючи дешевші товари – замітники у значно більшій кількості;

– ефект чистого експорту – зростання цін на внутрішньому ринку скорочує експорт і збільшує імпорт, що мультиплікативно зменшує сукупний попит на вітчизняну продукцію;

– ефект зайнятості – підвищення цін не зразу і не в тому ж ступені викликає ріст номінальної зарплати через неповне і нерівномірне скорочення безробіття по мірі розширення виробництва;

– ефект вдосконалення виробництва – при технологічному прогресі, який призводить до зменшення питомих витрат декотрих ресурсів, зміна цін на останні може відставати від загального рівня цін, внаслідок чого з'являється додаткова зацікавленість в розширенні сукупної пропозиції та інші ефекти.

Загалом, в умовах становлення зернового ринку, відповідно до яких формуються пропорції поєднання економічних та адміністративних методів регулювання, а також визначаються оптимальні способи згладжування негативних аспектів ринкового саморегулювання, важливо чітко усвідомлювати роль та значення конкурентного середовища та його елементів. При цьому, вагомого значення набуває врахування можливостей вирішення актуальних проблем розвитку ринку за рахунок самого конкурентного середовища: збільшення ринкової сили продавців зерна, забезпечення відкритості процесів ціноутворення, формування єдиного алгоритму регулювання економічних процесів за участі усіх задіяних суб'єктів.

Література

1. Волошин, Р. В. Оцінювання конкурентних переваг українського зерна на світовому ринку / Р.В. Волошин, Л.І. Заставнюк // Науковий вісник НЛТУ України. – № 13. – 2012. – С. 158-163.
2. Паламарчук, М. М. Формування конкурентного середовища виробників пшениці та ячменю в Україні / М.М. Паламарчук // Науковий вісник НУБіП України. Сер.: Економіка. – № 181. – 2013. – С. 273-279.
3. Погріщук, Б.В. Формування конкурентного середовища у зерновому господарстві України." Вісник аграрної науки Причорномор'я. – № 1. – 2015. – С. 35-42.

Роман Гевко, Марія Градова

Тернопільський національний економічний університет

ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ КОРЕНЕБУЛЬБОЗБИРАЛЬНИХ МАШИН

Для сільськогосподарського машинобудування актуальними питанням є розробка, виготовлення та експлуатація коренебульбозбиральних машин, які б при високих вимогах до надійності та якості виконання технологічного процесу відрізнялись низькою матеріаломісткістю та питомими енерговитратами, високою продуктивністю, а також швидко могли б адаптуватись до зміни ґрунтово-кліматичних умов [1].

Одним з найбільш важливих етапів проектування коренезбиральних машин є розробка раціональної компоновальної схеми з врахуванням